

Puoli vuosisataa isänmaallista sosiologiaa

■ Markku Kivinen

**Siinä he istuvat kuin politbyroo ennen, venäläisen sosiologian suuret nimet. Tiedeakatemian suuren salin näyttämöllä on presidiumi, jossa juhlatoukunnan jäsenet ovat salintäyteen sosiologijoukon ihailtavina. Venäläisen sosiologiyhdistyksen perustamisesta tulee puoli vuosisataa ja neljäkymmentä vuotta on kulunut siitä, kun perustettiin tiedeakatemian konkreettisen sosiaalitutkimuksen insti-
tuutti. Juhlia on järjestely pitkään ja hartaasti.**

Stalinin aikana sosiologiaa ei ollut olemassa. Se kuului porvarillisiin tieteisiin, joita ei Neuvostoliiton ideologiaan mahtunut. Historiallista materialismia pidettiin yleisenä yhteiskuntateoriana. Konkreettista sosiaalitutkimusta harjoittivat lähinnä tiedustelupalvelun elimet. Aleksanteri-instituutti on yhdessä Venäjän tiedeakatemian historian laitoksen kanssa julkaissut jo kymmenkunta paksua osaa kirjasarjasta, jonka nimenä on *Sovershenno sekretno*, ”Täysin salaista”. Siitä on nyt Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen voitu lukea sisäasiainkansankomissariaatin NKVD:n raportteja Stalinille. Niistä käy ilmi, että mielipiteitä kyllä tutkittiin, vastarintaa ja lakkojakin esiintyi, mutta näitä tutkimuksia ei missään nimessä saanut saattaa julkisuuteen. Ei ollut puhuttakaan siitä, että konkreettista sosiaalitutkimusta olisi voinut opettaa yliopistoissa.

Viisikymmentäluvun loppupuolella tilanne alkoi kuitenkin muuttua. Venäläisen sosiologian ensimmäisen sukupolven tutkijat tulivat kuka miltäkin tieteenalalta: filosofiasta ja taloustieteestä, historiasta ja ns. tieteellisen kommunismin piiristä. Mutta heidän kiinnostuksensa sosiologiaan oli vahvaa ja monipuolista. Gennadi Osipov, Vladimir Jadov ja Andrei Zdravomyslov olivat läsnä viime lokakuun juhlaistunnossa Moskovassa, yhtä terävinä ja terhakkaina kuin aina. Boris Grushin ja Juri Levada palkit-

tiin postuumisti Pitirim Sorokinin palkinnolla. Tatjana Zaslavskaja ei päässyt paikalle, mutta Vladimir Jadov esitteli hänen paperinsa Venäjän nyky-yhteiskunnasta. Se kuului konferenssin kiinnostavimpiin. Koko tämä joukko on epäilemättä palkintonsa ja juhlandsa ansainnut. Heillä on kaikilla ollut hämmästyttävä asiantuntemus kansainvälisen sosiologian kentästä ja itsenäinen suhde teoreettiseen ajatteluun. Voi vain aavistella, mitä venäläisestä sosiologiasta olisi tullut, jos nämä uranuurtajat olisivat saaneet vapaasti tutkia ja kouluttaa seuraavat sukupolvet.

Näin ei kuitenkaan käynyt. Vaikka konkreettinen sosiaalitutkimus saatiin alulle monista aihepiireistä, poliittisten rajoitusten ja painostuksen varjo oli sosiologian yllä aina perestroikan vuosiin saakka. Ilmiannot, kirjojen kieltämiset, tutkimusryhmien lakkauttamiset olivat kaikkien johtavien venäläisten sosiologien arkipäivää. Muuan episodi liittyi Juri Levadan kuuluisiin sosiologian luentoihin 1960-luvun loppupuolella. Levadaa syytettiin siitä, että hän oli yrittänyt korvata historiallisen materialismin jonkinlaisella yleisellä sosiologisella teorialla. Levadahan oli erityisen kiinnostunut Max Weberistä ja hänen ohjelmansa neuvostoyhteiskunnalle oli perin arveluttava: Neuvostoliitto kaipaa ennen kaikkea sekularisaatiota. Aivan mahdoton ajatus – Levada joutui lähtemään sosiaalitutkimuksen instituutista. Myös Vladimir Jadovin tutkimusryhmä lopetettiin ja hän joutui siirtymään Moskovasta Leningradiin. Gennadi Osipov ja Andrei Zdravomyslov yrittivät luoda yhteistä työryhmää johtavien yhdysvaltalaisen sosiologien kanssa, ja Talcott Parsons ja Robert Merton vierailivatkin Neuvostoliitossa. Tämäkin yhteistyö kuitenkin lopetettiin poliittisesti arveluttavana.

Länsimaisen sosiologian muotoutumisen kannalta oli ratkaiseva merkitys sillä sosiologi-

an kohteen määrittelyllä, jonka Talcott Parsons kehitti 1930-luvun lopulla. Tällöin hän tuli tehneeksi ratkaisevat rajanvedot ennen kaikkea suhteessa taloustieteeseen ja politiikan tutkimukseen. Venäläisessä sosiologiassa tällaista rajankäyntiä ei oikeastaan koskaan voitu tehdä, vaan sosiologian oli koko neuvostoajan yritettävä sulautua milloin taloustieteeseen, milloin filosofiaan, milloin ns. tieteelliseen kommunismiin. Erottautuminen ja läntiseen tutkimukseen viittaaminen oli aina enemmän tai vähemmän vaarallista.

Tällainen sisäänlämpiävä varuillaan oleminen on lyönyt leimansa venäläiseen sosiologiaan niin pahasti, että se näkyy vielä nykyiseen tilanteeseen saakka. Konferenssissa toki esitetään maailman sosiologiliiton tervehdys, mutta hyvin harvoissa esitelmissä ylipäättään viitataan mihinkään muihin kuin venäläisiin lähteisiin ja venäläisten omiin keskusteluihin. Vaikka sosiologian koulutus lopulta saatiin alulle perestroikan aikana, siinä on edelleen paljon outoja piirteitä.

Moskovan valtionyliopiston sosiologinen tiedekunta on Euroopan suurin, mutta siellä käytetään vain itse tehtyjä oppikirjoja. Tiedekuntaa johtaa diktatorisin ottein Vladimir Dobrenkov. Aluksi hän yritti luoda ”isänmaallista” sosiologiaa ortodoksisen uskonnon pohjalle. Kun aika absurdilta kalskahtava ajatus ei millään lähtenyt lentoon, hän palkkasi tiedekuntaan Alexander Duginin, joka edustaa euraasialaista geopolitiikkaa ajattelua. Kaiken huippuna Dobrenkov on yksityistänyt tiedekunnan ruokapalvelut, joita hänen poikansa pyörittää kiskurihinnoilla. Puolitoista vuotta sitten opiskelijat menivät laksoon vaatien ruokalan hintojen kohtuullistamista ja kansainvälisiä oppikirjoja. Tieto liikehdinnästä levisi laajalti maailmalle, mutta Dobrenkov istuu edelleen professuurissaan kuin mitään ei olisi tapahtunut.

Toisenlaisia laitoksia on kuitenkin yhä enemmän. Myös alueilla on syntynyt uusia sosiologisen tutkimuksen merkittäviä keskuksia. Pietarin Eurooppalainen yliopisto ja *Vysshaja Shkola Ekonomiki*, Moskovan Taloustieteellinen korkeakoulu, eivät ole enää ainoita korkeatasoisia yliopistoja.

Monessa kohdassa tuntuu silti ikään kuin mikään ei olisi muuttunut sitten Neuvostoliiton päivien, vaikka toisenlaista aikaa on eletty kohta parikymmentä vuotta. Osanottajille jaetaan ilmaiseksi sosiologista sanakirjaa. Katson yhteiskuntaluokkia käsittelevää artikkelia. Se alkaa Leninin luokkamääritelmästä ja jatkuu kirjoittajan omiin ad hoc -tyyppisiin juoksutuksiin nykyisestä venäläisestä luokkarakenteesta. Ei sanaakaan siitä, että näitä teemoja ovat sentään tuhannet tutkineet, ei sanaakaan Weberistä, ei stratifikaation tutkimuksesta eikä sosiaalisen liikkuvuuden analyysistä, rakenteistumisen käsitteestä puhumattakaan.

Pitäisikö itkeä vai nauraa, on vaikea sanoa. On hienoa, että salissa on satoja akateemisesti meritoituneita sosiologeja, kun viisikymmentä vuotta sitten kaikki mahtuivat yhteen Mosseen. Mutta mihin tämä joukko on oikeastaan intellektuaalisesti ajelemassa?

Itse asiassa venäläinen sosiologia on nykyisin hyvinkin monimuotoista. Kuppikuntia on paljon eivätkä ne juuri keskustele keskenään. Myös lehtiä ja järjestöjä on joka kuppikunnalle oman. Yhdessä ääripäässä ovat kansainvälisesti tunnetut tähdet, joihin kuuluvat mm. Oleg Harhordin, Vadim Volkov ja Alena Ledeneva. Yksi näistä, Vadim Radajev, pitää yleisistunnossa vahvan puheenvuoron. Hän toteaa, että liian usein venäläiset sosiologit etsivät ikään kuin omia pelisääntöjä koko sosiologian kentälle. Tässä ei ole paljoakaan järkeä. Katsokaa vaikkapa jalkapalloa, Radajev huomauttaa. Ei siinäkään luoda omia sääntöjä, vaan palkataan ulkomainen valmentaja ja luodaan oma joukkue, joka osallistuu kansainvälisiin kisoihin.

Tässä konferenssissa ulkomaalaisten osallistuminen on vaatimatonta. Suomalaisia on paikalla kolme. Järjestelyt toimivat, kuten Venäjällä yleensä: yhdelle suomalaiselle annetaan kirjapaketti, toinen saa ruokaa ja kolmas joutuu estradille esittämään tervehdyksen. Täytyy myöntää, että olen onnellinen siitä, että minut istutetaan lounaspöytään. Kaksi muuta alkavat nälissään jo pitkän päivän aikana vaikuttaa siltä, että mikä tahansa ortodoksinenkin sosiologia kelpaisi, kunhan ruokaa olisi saatavilla.

Kansainvälisten tervehdysten esittäjät ovat lähinnä IVY-alueen kollegoja. Toisena konferenssipäivänä esiinnyn ulkomaalaisten kutsuvieraiden työryhmässä. En voi olla kysymättä venäläisiltä kollegoilta, kuinka kauan he vielä aloittavat kaikki analyysit ikään kuin nollapistestä. Aivan kuin kukaan ei olisi koskaan mis-

sään tutkinut samoja teemoja. Vastaus on selkeä:
– Onko kysymyksiä? Ei. Tilaisuus on päättynyt!

Kirjoittaja on professori ja Helsingin yliopiston Aleksanteri-instituutin johtaja.

Suomen tietokirjailijat ry

julistaa haettavaksi apurahoja
luovaan kirjalliseen työskentelyyn.
Aurahat rahoitetaan Kopioston perimillä tekijänoikeuskorvauksilla.

Haettavana on
puolivuotisapurahoja luovaan tietokirjalliseen työskentelyyn
(à 9000–10000 e)

lasten ja nuorten tietokirjojen kirjoittamiseen
(à 3000–3500 e)
ei oppikirjojen kirjoittamiseen

esikoistietokirjojen kirjoittamiseen
(à 2000–2500 e)
hakijoilta edellytetään aiempaa kirjallista näyttöä esim. opinnäyte tai
journalistinen tuotanto

tietokirjakritiikin kirjoittamiseen
(à 750–1000 e)
erityisesti kotimaisesta tietokirjallisuudesta kirjoittamiseen
hakijoilta edellytetään asiantuntemusta kirjojen aihepiiristä
apurahalla tulee kirjoittaa 3–5 kritiikkiä

Apurahoja ei myönnetä työryhmille, yhteisöille eikä jo valmistuneisiin
hankkeisiin. Aurahat maksetaan kesäkuussa 2009.

Hakemusten on oltava yhdistyksen toimistossa (os. Hallituskatu 2 B, 3. krs, 00170
HELSINKI) **tiistaihin 31.3.2009 klo 16.00 mennessä**. Viimeisen hakupäivän
kotimaan postileima hyväksytään. Jälkikäteen tehtyjä hakemuksen täydennyksiä
ei oteta huomioon.

Hakulomakkeet ja tarkemmat ohjeet www.suomentietokirjailijat.fi,
puh. (09) 4542 250, toimisto@suomentietokirjailijat.fi

www.suomentietokirjailijat.fi